

معرفی کتاب

برنامه‌ریزی

شهرهای جدید

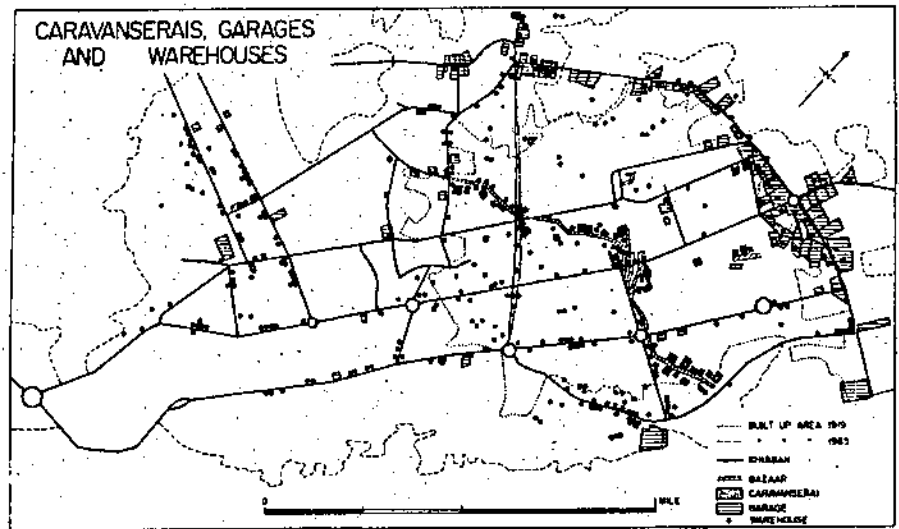

Fig. 10.1 Caravanserais, garages and warehouses. Note the contrasting distribution of caravanserais and garages, and the more scattered distribution of warehouses.

دهه ۱۹۶۰ بدون شک دهه نفوذ و استیلای تفکرات پوزیتیویستی بر جغرافیا و مطالعات جغرافیایی بود

اما در مجموع کتاب کرمانشاه یکی از معدود کارهای معتبر علمی در زمینه شهر و جغرافیای شهری ایران در دوره‌ای است که شهر و شهرنشینی تحول خیره‌کننده‌ای را تجربه می‌کرد. و مطالعه آن برای محققین مسائل شهری، دست‌اندرکاران برنامه‌ریزی شهری و صاحب‌نظرانی که در زمینه شهر کرمانشاه به تحقیق می‌پرداختند، لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

پی‌نوشت‌ها:

- ۱- گولد، جولوس، ویلیام ل. کولب: فرهنگ علوم اجتماعی، مترجمان باقر پرهام و دیگران، انتشارات مازیار، ۱۳۷۶
- ۲- شکوهی، حسین: جغرافیای کاربردی و مکتبهای جغرافیایی، استان قدس رضوی، ۱۳۶۸، ص ۱۸۶
- ۳- شکوهی، همان - ص ۱۸۶
- ۴- شکوهی، حسین: دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری، انتشارات سمت، ۱۳۷۳، ص ۵
- ۵- کلانول پل: جغرافیای نو، ترجمه‌ی سیروس سهامی، ناشر مترجم، مشهد، ۱۳۷۳، ص ۱۲
- ۶- شکوهی، حسین: دیدگاه‌های نو در فلسفه جغرافیا، انتشارات گیتاشناسی، ۱۳۷۷، ص ۳۰
- ۷- شیلینگ، ژاک: جغرافیا چیست؟ ترجمه و اقتباس دکتر سیروس سهامی، انتشارات محقق، ۱۳۷۷

تنها راه شکل‌گیری یک نظم عقلانی در زمینه‌های دسترسی، سکونت، رفاه، خدمات، کارکرد و کاهش بورس‌بازی زمین‌ها یک برنامه‌ریزی شهری است.

کار مستند و آماری، تهیه و استفاده بسیار مطلوب از نقشه‌های موضوعی، کاربرد عکس‌های هوایی و تفسیر و مقایسه عکس‌های متعدد از جنبه علمی به کتاب اعتبار خاصی بخشیده است.

اما با وجود مطالب مطروحه فراوان، در کتاب جای مطالب عمده‌ای خالی است و به مواردی نیز آنچنان که باید و شاید پرداخته نشده است که این امر عمدتاً ناشی از ماهیت جغرافیای دهه شصت (۱۹۶۰) است که شرح آن رفت. تأکید بیش از حد بر داده‌های آماری و روش‌های آماری و جنبه‌های اقتصادی شهر چنان است که در بیشتر فصول چشم‌گیر و برجسته است.

شاید یکی از ايسرادات عمده را می‌توان برآورده‌نشدن یکی از اهداف اصلی کتاب - بررسی مناسبات شهر و ناحیه دانست. در هیچ یکی از فصول ۱۶گانه کتاب موضوع شهر و ناحیه و یا شهر و روستا، مورد بحث و بررسی قرار نگرفته و مؤلفین در تبیین رابطه شهر کرمانشاه و ناحیه اطراف و مسئله حوزه نفوذ شهر ناتوان بوده و آن را بررسی نکرده‌اند. خواننده در پایان کتاب از یکی از اهداف عمده کتاب ذهنیت روشنی پیدا نکرد و مسئله برایش گنگ می‌ماند.

همچنین در کتاب، مهاجرت‌ها که عامل عمده گسترش شهر نشینی در دهه ۵۰-۱۳۴۰ بوده‌اند - بجز چند مورد مختصر آماری - کمتر مورد توجه بوده و مسئله مسکن و حاشیه‌نشینی نیز از جمله مواردی است که مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. در حالی که به ویژه در دهه ۱۳۴۰ مسکن نابهنجار و رشد اجاره‌نشینی تک‌اطاقی و تراکم جمعیت فاقد مسکن در شهر بسیار چشمگیر بوده و هم در این دهه اولین هسته‌های حاشیه‌نشینی در اطراف شهر نمایان شد. مسائلی چون محلات شهری، مسائل قومی یا تفاوت‌های محلات و بطور کلی ویژگی‌های اجتماعی - انسانی شهر کمتر مورد توجه بوده‌اند.

● علی اینانلو

● برنامه‌ریزی شهرهای جدید

● تألیف: دکتر کرمانت‌الله زیاری

● ناشر: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی

دانشگاه‌ها (سمت)، چاپ اول، پاییز ۱۳۷۸

کتاب برنامه‌ریزی شهرهای جدید که به گفته مؤلف حاصل پنج سال کار شبانه روزی در ایران و انگلستان می‌باشد، خدمتی بزرگ به جامعه علمی ایران بویژه جغرافی‌دانان شهری، برنامه‌ریزان و طراحان شهری، شهرسازان و معماران می‌باشد.

جناب آقای دکتر زیاری با دقت و درایت خویش نیاز به چنین اثر گرانمایه‌ای را در بین آثار علمی به خصوص رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری تشخیص داده و به گردآوری و تألیف آن همت گماشته‌اند.

برنامه‌ریزی شهرهای جدید در کشورهای مختلف جهان اعم از پیشرفته، سوسیالیستی سابق و جهان سوم به منظور تحقق سیاست اسکان، جذب سرریزهای جمعیتی و رفع مشکلات شهری انجام شده است.^۱

در مقدمه کتاب که در واقع گوشه‌ای از اندیشه‌های نویسنده در مورد کل کتاب می‌باشد، می‌خوانیم:

«شرح شهرهای جدید ناشی از نظریه‌های گوناگونی است که ایتزهاورد Ebenezer Howard نظریه پرداز اصلی آن است. هاوارد نظریه باغشهر Garden City را گزینه‌ای برای رویارویی با رشد جمعیت شهرهای بزرگ، ساماندهی و توزیع فضایی جمعیت و صنعت می‌داند. او از طرح باغشهر این اهداف را در نظر داشت: ساختار عملکردی، بهینه ساختن اندازه جمعیت و مساحت، اشتغال و خوداتکایی، استقرار کمربند سبز، تراکم بهینه و مالکیت عمومی زمین.»

«شهرهای جدید» در سالهای اخیر در ایران به شهرهایی گفته می‌شود که برای جلوگیری از مهاجرت به شهرهای بزرگ و همچنین اسکان برخی از جمعیت این شهرها، توسط وزارت مسکن و شهرسازی در اطراف شهرهای بزرگ طراحی و ساخته می‌شود. این شهرها ممکن است صنعتی، دانشگاهی، خدماتی یا خوابگاهی باشند.^۲

آقای دکتر زیاری در تألیف این اثر ارزشمند از ۴۲ منبع فارسی و ۲۲ منبع لاتین استفاده نموده‌اند که از این لحاظ نیز زحمات ایشان قابل تقدیر بوده و حناکی از وسعت دید و دانش زیاد ایشان در زمینه مسائل شهری و خصوصاً برنامه‌ریزی شهری می‌باشد.

در بین منابع لاتین نام ۳ مؤلف که از مشهورترین چهره‌ها در زمینه برنامه‌ریزی شهری می‌باشند دیده می‌شود که عبارتند از: (منابع شماره ۳۲، ۳۶، ۳۵):

32- Hall, Peter; Urban and Regional Planning; London, Routledge, 1992.

36- Howard, Ebenezer; Garden Cities of tomorrow; Cambridge: M.I.T. Press, 1965.

45- Merlin, Pierre; New Towns; London: Methuen and Co. Ltd, 1971.

از دیگر نکات مثبت کتاب «برنامه‌ریزی شهرهای جدید» این است که نویسنده با باریک بینی و دقت خاصی در پایان هر یک از فصول به نتیجه‌گیری از مباحث آن فصل پرداخته و با این عمل به خوانندگان در فهم بیشتر مطالب کمک می‌کند و در واقع چنین توان گفت که زبده مطالب هر فصل در نتیجه‌گیری‌ها بیان شده است. همچنین مؤلف از جدول‌ها، نمودارها،

نقشه‌ها و طرح‌ها نیز استفاده کرده است. ۶ جدول، ۶ نمودار، ۶ نقشه و ۳ طرح در لابلای مطالب دیده می‌شود. مباحث کتاب ذیل شش فصل به شرح زیر سامان یافته است:

فصل اول به پیدایش و سیر تحول شهرهای جدید اختصاص دارد. در این فصل ابتدا تعاریف و مفاهیم ذکر شده و از آنجایی که هنوز تعریف جامعی برای شهرهای جدید ارائه نشده مؤلف به بیان چهار نوع تعریف از آنها پرداخته است. سپس سابقه و نظریات مختلف درباره این گونه شهرها با استناد به مکاتب زیر ذکر شده است: آرمان‌گرایی، اصلاح‌گرایی، شیکاگو، مدرنیسم، فرامدرنیسم، فرهنگ‌گرایی، طبیعت‌گرایی، فلسفه‌گرایی، فن‌گرایی و مکتب آمایش سرزمین؛ که مؤلف محترم هدف آنها را رفع بی‌نظمی و آشفتگی شهر صنعتی و ارائه دیدگاه‌های آمایش شهر صنعتی می‌داند.

فصل دوم، گونه‌شناسی و طبقه‌بندی شهرهای جدید را بیان می‌کند. در این فصل نویسنده شهرهای جدید را بر اساس وسعت، فاصله، جمعیت، نوع و سطح فعالیت اقتصادی در ۳ الگوی اصلی (۱) شهرهای جدید مستقل؛ (۲) شهرهای جدید اقماری؛ (۳) شهرهای جدید پیوسته، طبقه‌بندی کرده و آنگاه به توصیف و ذکر نمونه‌هایی از هر کدام می‌پردازد. همچنین بر اساس این سه الگو، الگوهای دیگر شهرهای جدید که در اقصی نقاط جهان طراحی و احداث شده‌اند بیان می‌شود که می‌توان از شهرهای موازی، واحد توسعه، شهرهای جدید مهاجرت‌نشین، سرریز‌پذیر، پایتخت‌های جدید و همچنین شهرهای جدید صنعتی نام برد.

آقای دکتر زیاری در فصل سوم کتاب تجارب جهانی شهرهای جدید را در کشورهای اروپایی، آمریکایی، سوسیالیستی سابق، آسیایی و آفریقایی مطرح می‌کند. بررسی تجارب این کشورها نه فقط منابع نظری شهرهای جدید را بارور می‌کند، بلکه راهگشای جامع این مجموعه می‌شود و نیز می‌تواند خط مشی سیاستگذاران، طراحان و مدیران توسعه شهری باشد. همچنین نویسنده در پایان این فصل تحلیلی تطبیقی درباره نقش شهرهای جدید در اینگونه کشورها ارائه می‌دهد.

فصل چهارم، نظام شهری و شهرهای جدید در ایران را بررسی می‌کند. در ابتدای فصل، مؤلف به طور مختصر به نظام شهری و شهرنشینی کشور اشاره می‌کند و تصریح می‌کند که «طی سال‌های ۱۳۴۷ تا ۱۳۳۵ نظام شهری کشور از همگونی نسبی برخوردار بوده و شبکه شهری کهکشانی می‌باشد؛ یعنی هر شهر مسئول خدمات‌رسانی و برقراری ارتباط با روستاهای تحت نفوذ خویش بوده است.»

سپس نویسنده طی نموداری (نمودار ۱-۴) جایگاه ۴۰ شهر نخست در نظام شهری کشور را طی سالهای ۱۳۳۵ تا ۱۳۷۰ به طور بسیار گویا و جالب توجه نشان می‌دهد که حاصل مطالعات خود نگارنده می‌باشد. آنگاه مؤلف به سابقه ایجاد شهرهای جدید و مشکلاتی که منجر به طراحی و احداث این شهرها شده پرداخته و در پایان درباره جایگاه و نقش شهرهای جدید در روند و نظام شهرنشینی ایران، چهار دوره کاملاً متمایز را مطرح

«شهرهای جدید» در سال‌های اخیر در ایران به شهرهایی گفته می‌شود که برای جلوگیری از مهاجرت به شهرهای بزرگ و همچنین اسکان برخی از جمعیت این شهرها، توسط وزارت مسکن و شهرسازی در اطراف شهرهای بزرگ طراحی و ساخته می‌شود

برنامه‌ریزی شهرهای جدید در کشورهای مختلف جهان اعم از پیشرفته، سوسیالیستی سابق و جهان سوم به منظور تحقق سیاست اسکان، جذب سرریزهای جمعیتی و رفع مشکلات شهری انجام شده است

آقای دکتر زیاری در فصل سوم تجارب جهانی شهرهای جدید را در کشورهای اروپایی، آمریکایی، سوسیالیستی سابق، آسیایی و آفریقایی مطرح می‌کند

مؤلف رشد شهرنشینی در ایران را با نظریه رشد اقتصادی رُستو (جامعه سنتی، انتقالی، خیز، بلوغ و مصرف انبوه) مقایسه می‌کند

می‌کند: ۱- فاصله بین دو جنگ جهانی؛ ۲- دوره جنگ جهانی دوم تا اواسط دهه ۱۳۳۰-۳ از اواسط دهه ۴۰ تا سال ۱۳۵۲-۴ دوره پس از پیروزی انقلاب.

نکته جالب توجه این فصل در مبحث نتیجه‌گیری نهفته است آنجایی که مؤلف با درایت خود رشد شهرنشینی در ایران را با نظریه رشد اقتصادی روستو (جامعه سنتی، انتقالی، خیز، بلوغ و مصرف انبوه) مقایسه می‌کند.

فصل پنجم، برنامه‌ریزی شهرهای جدید را بیان می‌دارد. در ابتدای فصل می‌خوانیم «مشکلات شهرنشینی کشورهای جهان سوم با کشورهای پیشرفته متفاوت است.» و نیز مؤلف مهمترین مشکلات شهرنشینی کشورهای جهان سوم را در شش مورد متذکر شده است و عنوان می‌دارد که شهرهای جدید در کشورهای در حال توسعه برای حل مشکلات مادر شهرها ایجاد شده‌اند. با توجه به این مطالب می‌توان اضافه کرد که برنامه‌ریزی در کشورهای جهان سوم تأثیری اساسی بر مشکلات شهری داشته و بیشتر به خاطر این است که دولت‌ها در برخورد با واقعیت‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی بی‌اعتنا بوده یا از آنها غافل مانده‌اند. و اغلب برنامه‌ریزی شهری دلیلی بر عدم وجود برنامه‌ریزی بوده است.^۲

به علاوه مؤلف در ابتدای این فصل با توجه به مطالعات عمیق خویش طی نمودار ۱-۵ سیر مراحل مطالعات و برنامه‌ریزی شهرهای جدید را نشان می‌دهد. همچنین نگارنده در این فصل چهارچوب آمایش سرزمین، نظام کالبدی ملی، طرح‌هایی همچون ناحیه شهری، مکان‌یابی، محدوده راهبردی، توسعه و عمران (جامع)، آماده سازی زمین، طرح تفصیلی و نیز چهارچوب برنامه‌ریزی شهرهای جدید را به تفصیل ارائه می‌دهد.

و بالاخره مؤلف در فصل شش کتاب خویش نمونه‌هایی از شهرهای جدید در ایران را بررسی می‌نماید و نیز عنوان می‌کند که شهرهای جدید در ایران در الگوهای سازمانی - صنعتی، اقماری، مستقل، پیوسته و شرکتی احداث شده‌اند؛ که در دهه‌های اخیر در نواحی شهری تهران، اصفهان، مشهد و شیراز طراحی گردیده‌اند.

همچنین نگارنده در آخر فصل شش توضیحاتی در زمینه شهرهای جدید صنعتی - معدنی و شهرک‌های صنعتی بیان نموده و به ذکر نمونه‌هایی از هر یک می‌پردازد.

پی‌نوشتها:

۱- دکتر کرامت‌اله زیاری، برنامه‌ریزی شهرهای جدید، انتشارات سمت، پائیز ۷۸، ص ۱۴۵

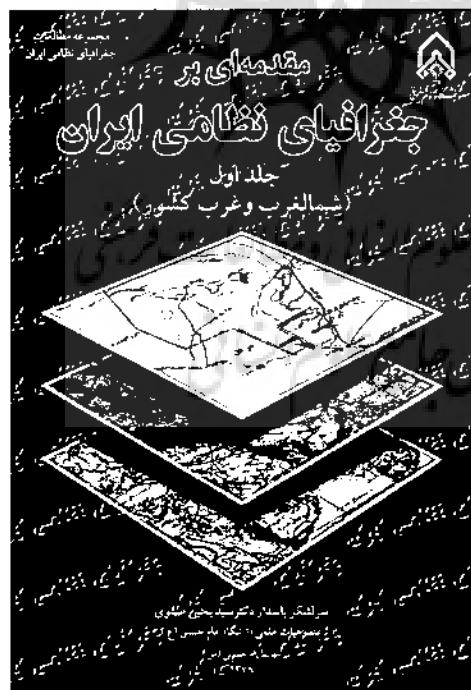
۲- گروه آموزشی جغرافیای استان تهران، کتاب جغرافیای استان تهران (دوم دبیرستان)، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، سال انتشار: ۱۳۷۸، صفحه ۲۶

3- j.Dickenson; B.Gould; C.clarke; S.Mathet; M.Prother; D.Siddle; C.Smith; E.T.Hope: A Geography of the Thirdworld, First Published 1996, London and Newyork, P.225.

مقدمه‌ای بر

جغرافیای

نظامی ایران

● مجتبی تبریزیا

■ مقدمه‌ای بر جغرافیای نظامی ایران

■ جلد اول: شمالغرب و غرب کشور

■ تألیف: سرلشگر پاسدار دکتر سیدیحیی صفوی

■ ناشر: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، چاپ اول،

۱۳۷۸